

Bálint Ferenc:

Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének egyenruhái 1914-ben

A 20. század első évtizedében két olyan konfliktus zajlott le, amelyek tapasztalatait – az egyenruhák és felszerelések terén – a legtöbb katonai nagyhatalom igyekezett hasznosítani. Az 1899-1902 között vívott második búr háború ugyan felkelés-jellege miatt valamivel kisebb figyelemre tett szert, azonban világosan jelezte, hogy a gyérfüstű lőpor és a huzagolt csövű, hátultöltő ismétlőfegyverek elterjedésével a színes harci egyenruhák kora véget ért. A konfliktus tapasztalatait az 1904-1905-ös orosz japán háború küzdőfelei is levonhatták, az itteni harcok pedig már felvillantották a tíz évvel későbbi háború képeit is: a színes egyenruhát viselő, szabályos kötelékekben támadó gyalogság jól látható tömegeit rendre megtizedelték a géppuskák. Mind az orosz, mind a japán hadsereg tanult a leckéből, s a katonákat khakiszínű, a terepbe jobban beleolvadó ruházattal szerelték fel.¹

E lépések természetesen az osztrák-magyar katonai körök figyelmét sem kerültk el, és a Monarchia hadereje is megkezdte a megfelelő új ruházat kikísérletezését. A tervnek természetesen ellenzői is akadtak, akik főként rosszul értelmezett hagyománytiszteletből igyekeztek megakadályozni az uniformis „elszürkülését”. E kifejezés azért is jól jellemzi a folyamatot, mert az osztrák-magyar hadsereg elsősorban sötét színárnyalatokban gondolkodott az új ruházat bevezetésénél. A csukaszürke, kőszürke, vasszürke és khaki színek közül végül a legelsőt választották ki a döntéshozók, főként azért, mert a hadsereg egy része (a vadász, ill. műszaki csapatok) már korábban is ilyen színű ruházatot viselt.²

Mivel gyakran találkozni téves meghatározásokkal a csukaszürke (*hechtgrau*) szín kapcsán ezért röviden célszerű bemutatni magát az árnyalatot. A „rég” csukaszürke valójában egy világos-kékes tónusú

1. ábra Közös gyalogezred sebesültvivői csukaszürke ruhában (fortepan.hu)

¹ IVANOV 2004. 24.p., 38-39.p.

² SÁGVÁRI 2010. 128.P.

szín volt. Az 1908-ban bevezetett ruházat ettől eltért, némileg szürkébb, tompább színhatást eredményezett, de továbbra is kékes árnyalatú maradt. Érdekesség, hogy a korabeli fekete-fehér műtermi felvételeken a csukaszürke ruha egészen világos, szinte fehér színben jelenik meg. Az új ruházat hivatalos bevezetésére 1908-ban került sor, ekkor első lépésben a gyalogság és az egészségügyi csapat részére rendszeresítették a csukaszürke ruházatot³, a már eleve ilyen ruhát viselő csapatnemek pedig csukaszürke köpenyt kaptak. A következő évben az új szint a lovasság és a méneskar kivételével az egész haderőre kiterjesztették.⁴ A rendelkezés természetesen a két honvédség - a m. kir. Honvédség és a k.k. Landwehr - állományára is vonatkozott. A haditengerészetet - értelemszerűen - nem érintette a változás.

Az új egyenruha bevezetése természetesen nem egyik napról a másikra történt. A csukaszürke uniformisokat fokozatosan utalták ki a csapatoknak, szigorúan hadi ruházatként, a kiképzéshez és a napi feladatokhoz a legénység továbbra is a régi sötétkék ruházatot használta, amelyből jelentős készletek álltak rendelkezésre. Ez a gyakorlat Dr. Szojka Kornél visszaemlékezésében is megjelenik: *A ruhák színe, amiket akkor közönségesen használtunk, sötétkék volt. A csukaszürke színű ruhák, azok fent voltak a mündérdepóban⁵, a század padlásán.⁶*

A tisztek, akik saját költségükre szerezték be egyenruhájukat, természetesen ekkor már csukaszürkét viseltek. A hadsereg teljes átruházásának időtartamát a békeidős utánpótlási rendszer mellett 8 évben állapították meg.⁷ A mozgósításkor frontra induló első vonalbeli alakulatok már csukaszürkébe öltöztek, a népfelkelők nagy részét viszont még a régi ruházattal szerelték fel. A felsőruházat nagyrészt posztóból készült, amelyet birkagyapjából állítottak elő. A megszőtt textíliát egy ványolásnak nevezett eljárás során összetömörítették úgy, hogy a szálak egymáshoz tapadtak olyannyira, hogy a megfelelően elkészített posztó széléből nem lehetett az egyes szövetszalakat kitépni. A korban ez volt a legelterjedtebb egyenruha-alapanyag, előnynek számított a jó hőszigetelő képessége (még a nedves, vizes posztó is melegen tartotta a viselőjét), tisztítása azonban meglehetősen körülményes volt, továbbá tároláskor óvni kellett a molyoktól.

Nézzük meg a továbbiakban, hogy miként is festett egy I. világháborús osztrák-magyar katona! A ruhadarabok leírásakor

³ Verordnungsblatt für das k.u.k Heer, Zirkularenordnung vom 7. Oktober, Abt 13. Nr. 454 (A továbbiakban VOB).

⁴ VOB, Zirkularenordnung vom 15. Juni, Abt 13. Nr. 1062

⁵ Monturdepot - ruházati raktár

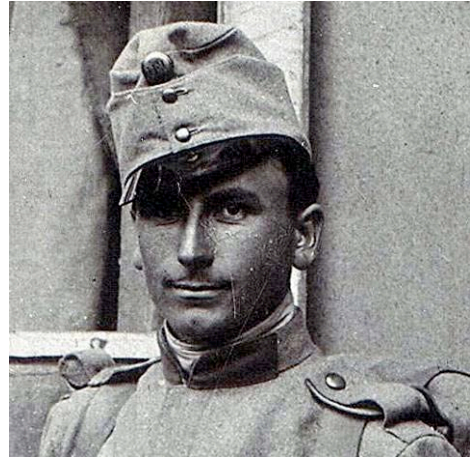
⁶ SZOJKA 2014.

⁷ SÁGVÁRI 2010. 129.P.

zárójelben a hivatalos német megnevezés olvasható. A leírásban a főbb harcoló csapatnemek legénységi egyenruháját ismertetem, az 1914-es állapot szerint. Elsősorban terjedelmi okok miatt csak a harctéren viselt ruházati cikkeket írom le. A tiszti ruházat jellegzetességeinek bemutatása a dolgozat végén olvasható.

A **sapka vagy tábori sapka**⁸ (*Feldkappe*) volt a harctérre induló hadsereg nagy részének fejfedője. Legfőbb jellegzetessége a lehajtható nyakvédő volt, amely az arc kivételével a katona fejét és nyakát beburkolta. A nyakvédőt felhajtott helyzetben két gomb rögzítette elöl a sapkarózsa alatt, amelyen az uralkodói névjel volt olvasható (FJI a közös és a Landwehr, IFJ a honvéd csapatoknál). A sapkarózsa mögött egy kis

2. ábra Közös gyalogezred katonája csukaszürke tábori sapkában. Jól megfigyelhető a nyakkendő. (Magángyűjtemény)

szellőzőnyílást alakítottak ki, a sapka elejét pedig egy a bélésbe varrt fémalkatrész merevítette. A rózsza és a gombok sötét színűek voltak. A fejfedőt egy bőr szemernyő egészítette ki, illetve egyes fegyver és csapatnemek szemernyő nélküli változattal voltak felszerelve. A szabályzat szerint, ha lehetséges volt, a harctéren ellenség jelenlétében a tábori sapka bal oldalára tábori jelet kellett tűzni.⁹ Ez a hagyomány szerint néhány csertölgy-levélből állt, amelyet szükség szerint fenyőgallyal is lehetett helyettesíteni. A honvéd gyalogezredeknel a sapka jobb oldalán palaszürke posztóból kivágott alakulatszámot kellett viselni.

A Bosznia-Hercegovina területéről sorozott négy bosnyák gyalogezred és egy vadászászlóalj legénysége számára **fez**¹⁰ (*Fez*) volt előírva tábori fejfedő gyanánt.

A **zubbony**¹¹ (*Bluse*) álló galléros kivitelben készült, két mell- és két alsó zsebbel. Rejtett gombolású volt, ami meglehetősen praktikus megoldásnak számított, hiszen a fémgombokat nem kellett külön álcázni, és mozgás közben nem akadtak el, vagy szakadtak le. A ruhadarab derekába elöl egy összehúzósinór került. A legénységi zubbonyok mindkét vállán vállszalag volt kialakítva, amelyet egy nagyméretű arany-, vagy ezüstsínű gomb rögzített a nyaknál (később ezeket is sötétre cserélték). A

⁸ ÖLTÖZETI 1911. 37-38.p.

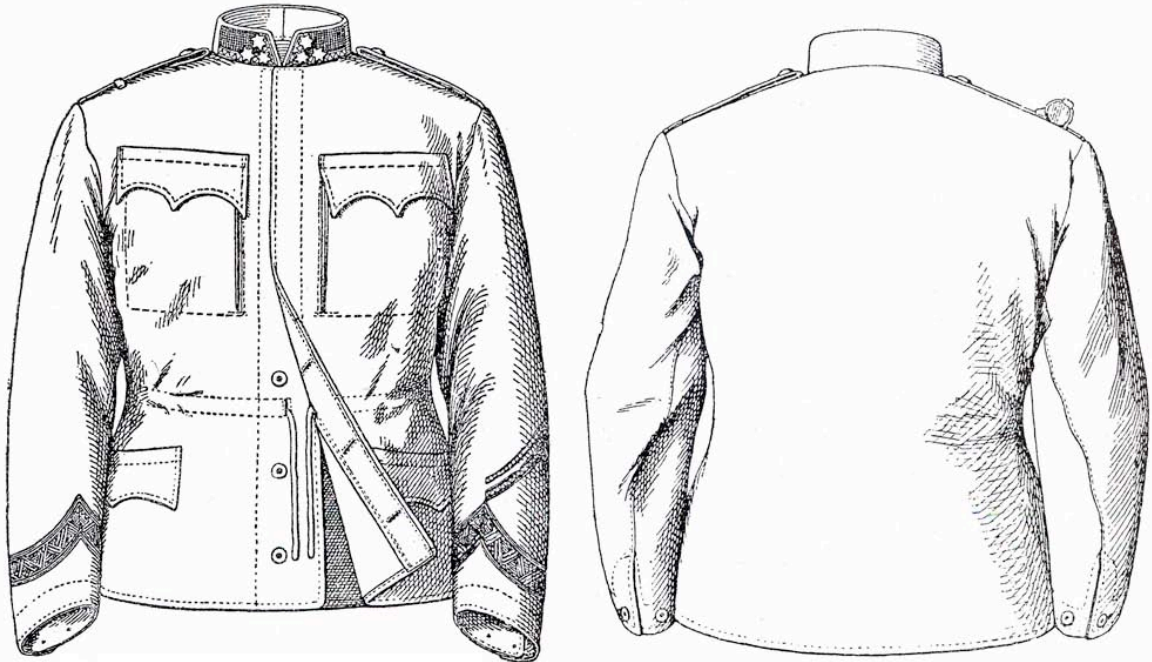
⁹ ÖLTÖZETI 1911. 21.p.

¹⁰ ORTNER 2002. 117-118.p.

¹¹ ÖLTÖZETI 1911. 41-44.p.

jobb oldali vállszalagra egy válltekercsnek nevezett szövethengert lehetett rögzíteni, ami megakadályozta a puskaszíj lecsúszását. A bal oldali vállszalag hosszabb volt mint a másik, mivel ez rögzítette a koszorúba hajtogatott köpenyt. Egyébként a hordkészülék szíjait is be kellett gombolni a vállszalagok alá.

3. ábra A zubbony elő-és hátulnézete. A galléron örmesteri rendfokozati jelzés, az ujjakon fegyvermesteri paszomány, bal oldalt pedig a továbbszolgálók sávjai láthatók. (Öltözeti és Fölszerelési Szabályzat a M. Kir. Honvédség számára I. rész. Budapest, 1911)

A zubbony gallérján kapott helyet a hajtóka, amelynek színe az ezredet vagy a fegyvernemet jelölte, valamint a hatágú csillagokból és paszományból kialakított rendfokozati jelzés. A hajtóka kapcsán érdemes kissé megvizsgálni a közös hadsereg gyalogezredeinek azonosító rendszerét is: a hajtókák rendszere még a 18. században alakult ki, azonban a 20. század elejére eléggé áttekinthetetlené vált, mivel a gyalogezredek száma jelentősen megszorodott. A világháború előestéjén 102 gyalogezred 28 hajtókaszínen (többek közt tíz piros és hat zöld árnyalat) osztozott a következő elv szerint: egy-egy szint legfeljebb 4 ezred viselt, két magyar és két birodalmi kiegészítésű, amelyeket az egyenruha különbségei alapján lehetett megkülönböztetni, az azonos ruházatú és hajtókaszínű alakulatokat pedig az arany vagy ezüstszínű gomb azonosította. A díszruháknál úgy-ahogy működő rendszer azonban a táborigényű öltözeten már nem igazán volt használható. A zubbonynak létezett nyári változata is, csukaszürke lenvászonból. A posztózubbonytól csak lehajtott gallérjában tért el.¹²

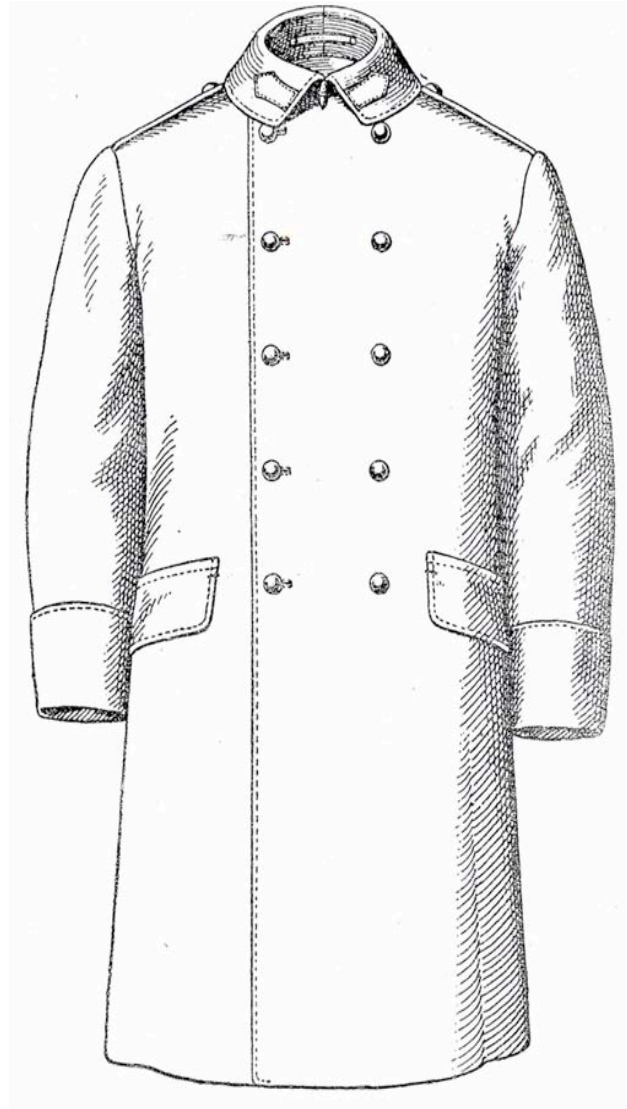
¹² ÖLTÖZETI 1911. 44.p.

Hogy a zubbony gallérja ne dörzsölje a nyakat, illetve hogy ne piszkolódják el, **nyakkendőt**¹³ (*Halstuch/Schal*) viseltek hozzá. Ez egy egyszerű 110x25 cm-es csukaszürke pamutkendő volt, amelyet hosszában kettéhajtva kellett a nyak köré tekerni úgy, hogy a felső széle kilátszódjék a gallér felett.

A **köpeny** (*Mantel*) kétsoros kivitelben készült, előrészen 5-5 gombbal, kétoldalt egy-egy zsebbel, hátul járóhasítékkal. Olyan hosszúra szabták, hogy a viselője térde alá érjen. Gallérját megfelelő színű hajtóka díszítette, rendfokozati jelzés azonban erre a ruhadarabra nem kerül. Elöl a gallér alá egy kötött gomb és egy hurok volt varrva, azért hogy a köpenyt begombolás nélkül, „panyókára vetve” is lehessen viselni – ekkor a hátul lévő derékszalagot kigombolták, a bőre szabott ruhadarab pedig a katonát és a szerelvényét is betakarta. A zubbonyhoz hasonlóan mindkét vállra vállszalag került, azonban ezek egyforma hosszúak voltak, válltekercs nélkül. A köpeny szárnyait egy-egy kapocs segítségével belül a zsebek magasságában kialakított hurokba lehetett akasztani, hogy a járást

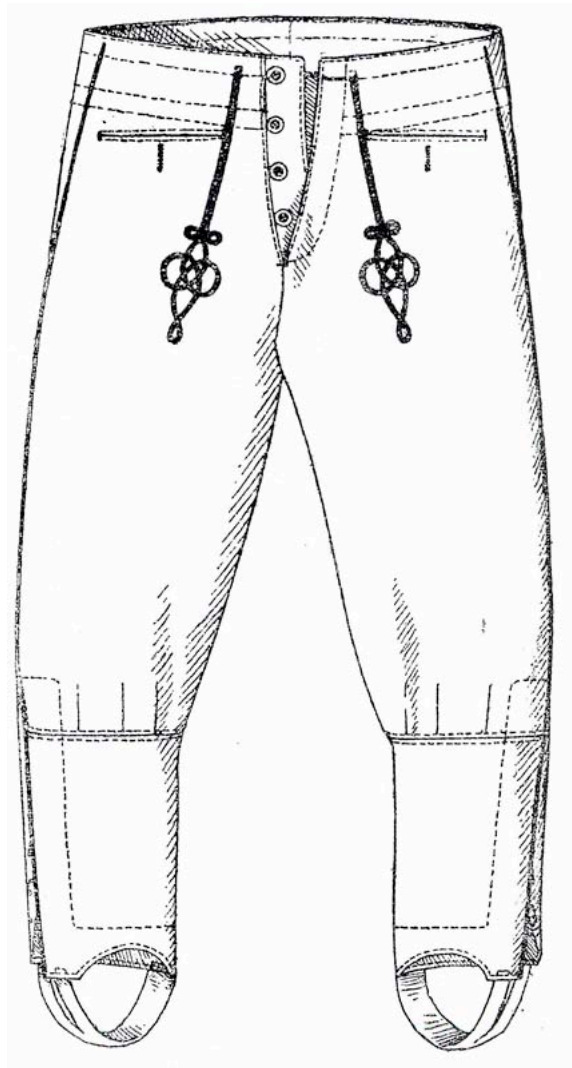
kevésbé akadályozza. Hideg időben a gallért egy átgomboló segítségével fel lehetett hajtani, az ujjakon kialakított hajtókákat pedig lehúzni a kezek védelmére. A ruhadarabhoz begombolható bélést is rendszeresítettek. A köpeny a korabeli harcászat követelményeinek nem mindig felelt meg, mivel akadályozta a szabad mozgást – aki tehette igyekezett más téli felsőruhát szerezni, de a többségnek csak ez maradt.

4. ábra Legénységi köpeny (Öltözeti és Főlszerelési Szabályzat a M. Kir. Honvédség számára I. rész. Budapest, 1911)

Nadrágból (*Hose*) alapvetően háromféle típus állt rendszerben a háború elején (a lovasítottak nadrágjáról később lesz szó). A közös hadsereg magyar kiegészítésű gyalogezredei, valamint a honvéd gyalogezredek az ún. **magyarnadrágot** (*Tuchhose*) viselték. Ezt a sajátos nadrágfélét gyakorlatilag Mária Terézia óta viselte a magyar gyalogság. Fő jellegzetessége a szűk szabás és a zsinórdíszítés volt. A szár szorosán ráfeszült a vádlira, hogy fel lehessen húzni, alul fel volt hasítva, a hasítékot pedig kapcsokkal lehetett összezárni. Az alját bele kellett húzni a bakancsba, annak érdekében, hogy mozgás közben ne csússzon ki, talpalóval volt ellátva. A combrésze varrt vitézkötés és a külső varráson végigfutó zsinór a csukaszürke ruhán is megmaradt, mint hagyományos elem. A közös hadseregben fekete-sárga, a honvédekéknél palaszürke színű zsinór

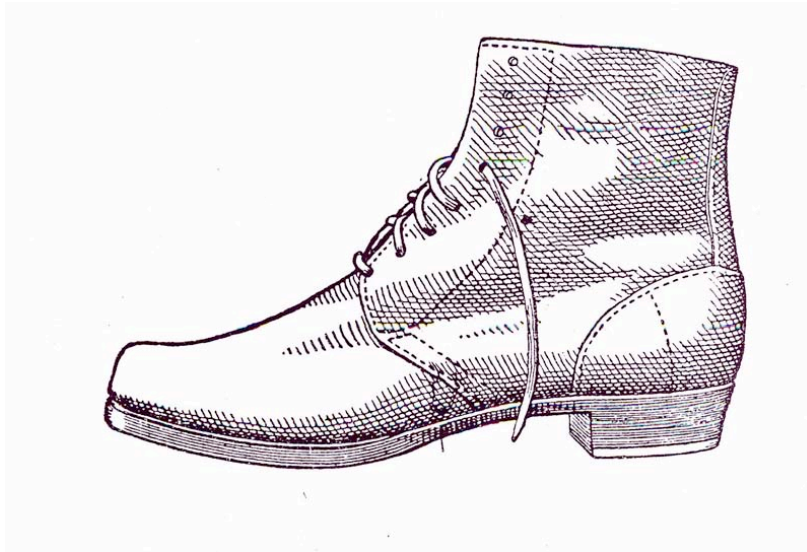

5. ábra Magyarnadrág (Öltözeti és Fölszerelési Szabályzat a M. Kir. Honvédség számára I. rész. Budapest, 1911)

díszítette a nadrágokat és adott munkát az alakulatok szabóinak, ugyanis meglehetősen könnyen leszakadt az alapszövetről. A magyarnadrág zsinór nélküli változatát, a **térdnadrágot** (*Kniehose*) a bosnyák gyalogezredek valamint a Landwehr hegyi csapatai részére rendszeresítették, de a háború folyamán ez lett az általánosan elterjedt nadrágféle, amelyet a jellegzetes lábszártekerccsel viseltek. A birodalmi kiegészítésű közös gyalogezredek, a vadászcsapatok, **pantallót** (*Pantalon*) hordtak csakúgy, mint a Landwehr gyalogság. Ennek létezett egy nyersszínű vászonból készült nyári változata, ezt azonban a harctéren nem viselték. Valamennyi nadrágfélén két első zseb volt kialakítva, a jobb zsebbe pedig egy további kisebb zsebet varrtak, a szabályzat szerint itt kellett elhelyezni az igazolványjegyet, ismertebb nevén dögcédulát. A nadrágokat 2,5 cm széles nadrágszíjjal lehetett rögzíteni.

Az egyenruha alatt hosszú ujjú **inget**¹⁴ (*Hemd*) és hosszú szárú **gatyát**¹⁵ (*Gattie*) viseltek a katonák, ami egyrészt általános szokás volt a korban, másrészt szükséges is, mert a posztó irritálja a bőrt. Az állógalléros ing nem teljes hosszában gombolódott, a nyak hasítéka kb. mellközépig ért és bádógombokkal lehetett összegombolni. A gatyát a derekán és a szárán zsinórral lehetett megkötni. Mindkét ruhadarab fehér színű kalikóból (vászonszövésű len, esetleg pamutszövet) készült. Az alsónemű felett hideg időben gyapjúból kötött ujjast és alsónadrágot lehetett viselni.

6. ábra Bakancs (Öltözeti és Fölszerelési Szabályzat a M. Kir. Honvédség számára I. rész. Budapest, 1911)

A gyalogosan szolgáló katonák fő lábbelije a **bakancs** (*Schuhe*) volt. A korábbi évtizedek gyakorlatával ellentétben az I. vh előtt már nem egy kaptafára készült, hanem külön jobb- és ballábás bakancsokkal látták el a hadsereget. A lábbeli boka fölé ért és a későbbi korok katonai és civil bőrcipőivel ellentétben úgy varrták meg, hogy a bőrnek az ún. húsos oldala került kívülre. Ez ugyan jóval durvább felületet mutat, viszont sokkal jobban ellenáll a nedvességnek (érdemes megjegyezni, hogy mostanság a modern hadseregek kezdenek visszatérni az így elkészített lábbelikhez). Az eredetileg nyersszínű bakancsokat a csapatoknál feketítették, és a fűzőlyukakat is itt alakították ki (8 párat). A befűzés bőr fűzőszíjjal történt, azonban nem a ma ismert masnis kötéssel. A fűző egyik végére csomót kötöttek, majd az alsó lyuktól kezdve végigfűzték a szíjat, az utolsó három pár lyuknál pedig egy meghatározott minta szerinti keresztfűzést alkalmaztak. Ezzel a módszerrel a fűzőszíj megfeszült és szorosan tartott, a kilógó szíjvéget pedig visszatűrték a bakancsba. Az ilyen módon befűzött bakancs jóval ritkábban lazult ki, mint a ma ismert masnis megkötés és nem voltak szabadon lógó részei, amik elakadhattak. A bakancs

¹⁴ Uo. 57-58.p.

¹⁵ Uo. 58-59.p.

talpa ugyancsak bőrből készült, amit faszegekkel erősítettek a felsőrészhez. A talp kopásának megakadályozására a sarkakra vas patkó került, a talprészre pedig 40-40 talpszeg, az alakulat parancsnoka által meghatározott minta szerint. A feltört lábúak kímélésére rendszeresítettek egy ún. könnyű cipőt, amely vászon felsőrésszel készült, ezt azonban a harctéren nem viselték. A hegyi csapatokat különleges erősített és megvasalt talpú bakancsokkal látták el. A legénység kapcát használt, ez az alsóneműhöz hasonlóan kalikóból készült.

A mindig a legfelső ruhadarab felett viselt **gyalogsági derékszija**¹⁶ (*Leibriemen für Infanterie*) 5 cm széles bőrből készült. Legjellegzetesebb része a csatpajzs volt, amely a honvédségnél a Magyar Királyság középcímert ábrázolta a Szent Koronával, míg a közös hadseregbeli csapatokat a Monarchia kétfejű sasos kiscímere díszítette. 1914-ben bevezettek egy olyan változatot, amelyen a Monarchia középcímere volt látható (pajzstartók nélkül), ebből azonban keveset gyártottak, tekintve, hogy a csatok réz alapanyagára másutt volt szükség. A csat belsejében egy fül és egy forgótengelyre erősített U alakú tüske volt. Utóbbi segítségével a méretet állították be: a szija belső oldalára egy lyukacsos bőrfület

7. ábra 1888 M övcsat (Magángyűjtemény)

varrtak, ennek megfelelő lyukába kellett a csat tuskóit beleakasztani. A derékszija a csat belsejében lévő fül és a szija másik végére varrt horog segítségével lehetett összekapcsolni. A bőséget úgy kellett beállítani, hogy a viselő tenyerét lapjával be tudja dugni a szija és a legfelső ruhadarab közé. A csukaszürke uniformis bevezetésekor az addig feketített és fényesített bőroveknek meg kellett maradniuk természetes barna színben, sőt a sárgaréz övcsatok sem csilloghattak többé. Ennek valószínűleg kifejezetten örültek a katonák, hiszen korábban a derékszija akkor nyerte el az előljáró tetszését *hogya rászállna valamely légyemadár, lecsússzon róla azonnal a rettentő nagy fényessége következtében.*¹⁷

8. ábra 1911 M honvéd övcsat (Másolat)

¹⁶ ÖLTÖZETI 1911. 75-76.p.

¹⁷ TÖMÖRKÉNY 134.p.

A háború elején az övek csatjait lakkozással, illetve festéssel próbálták még jobban álcázni.

A már említett téli kiegészítőkön kívül a katonákat csukaszürke fonálból kötött ötujjas **gyapjúkesztyűvel**¹⁸ (*feldgraue Wollhandschuhe*), valamint **haskötőkkel**¹⁹ (*Liebbinden*) látták el. Ez utóbbi tulajdonképpen egy gyapjúból készült derékmelegítő volt, amit az alsóing felett, vagy rendkívüli esetben közvetlenül a testen lehetett viselni.

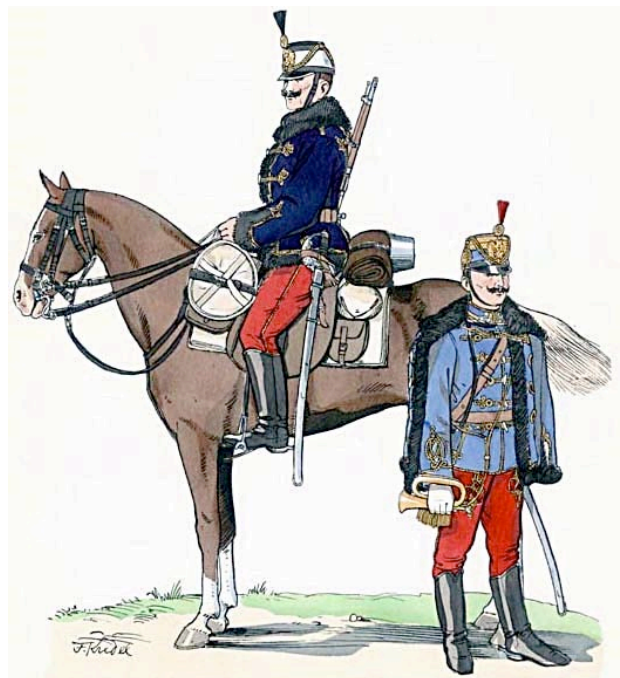
Mint korábban már említettem, a csukaszürke ruházat bevezetése a lovasságot nem érintette. A következő részben az ő ruházatukat fogom röviden bemutatni.

Az egyes lovasezredek az alábbi jellemzők alapján lehetett beazonosítani:

- Dragonyosok: hajtóka és gombszín
- Huszárok (közös hadsereg): atillaszín, csákó és gombszín
- Ulánusok: csapka és gombszín
- Honvédhuszárok: csákószín
- Landwehr-ulánusok: ezredszám gombok

Mindezek mellett a huszárok és az ulánusok díszfejfedőjén is szerepelt az ezred száma.

A lovasságnak menetöltözethez is a díszfejfedő volt előírva: a dragonyosoknak a rézzel díszített fekete vassbádóg **dragonyossisak**²⁰ (*Dragonerhelm*), a huszároknak **csákó**²¹ (*Tschako*), az ulánusoknak pedig a jellegzetes négyszögletes tetejű **csapka**²² (*Tschapka*). 1913-ban a meglehetősen feltűnő lovassági fejfedők rejtésére csukaszürke viaszosvászon huzatot rendszeresítettek²³, ami azonban a színes ruházat mellett vajmi keveset számított. A háború elején a dragonyosok sisakját festéssel

7. ábra A cs. és kir. 9. és 7. huszárezred katonái.
(Richard Knötel: Uniformenkunde Neue Folge I. Nr. 52)

¹⁸ ÖLTÖZETI 1911. 74-75.p.

¹⁹ Uo. 60-61.p.

²⁰ HÖNEL 1999. 14-17.p.

²¹ ORTNER 2002. 291-300.p., SÁGVÁRI 2010. 278-304.p.

²² HÖNEL 1999. 25-29.p.

²³ ORTNER 2002. 330. p.

is igyekeztek álcázni. A csapkán és a csákón paszomány jelezte a rendfokozatot, míg a sisak díszítése állománykategória szerint változott. A közös és a Landwehr lovasság fejfedőin elől a Habsburg címersas díszelgett, a honvédhuszároknál pedig a Magyar Királyság középcímere.

A díszfejfedők mellett valamennyi csapatnem **buzérvörös táborig sapkát**²⁴ (*Krapprote Kavalleriekappe*) viselt, amely – színét leszámítva – csak annyiban különbözött a már bemutatott táborig sapkától, hogy a bőr ellenző helyett egy posztó szemernyővel volt felszerelve, amelyet általában begombolt nyakvédő mögé hajtva viseltek. Ugyancsak elhagyták az előrész fém merevítését. A honvédhuszárok a sapka bal oldalára arany-sárga posztóból kivágott ezredszámot varrtak. A lovasság buzérvörös ruházati cikkeinek külön története van: Habsburg Miksa mexikói császár hadseregét vörös színű egyenruhával szerelték volna fel – ezt természetesen osztrák gyárakból rendelték meg. Miksa bukása után a legyártott posztó feleslegessé vált – az osztrák kormány viszont a megrendeléskor garanciát vállalt az áru átvételére. Hogy a hadseregnyi készlet ne menjen veszendőbe 1868-tól az osztrák lovasság buzérvörös sapkát és nadrágot viselt, sőt a frissen felállított honvédségnek is ilyen cikkeket rendszeresítettek. A honvéd gyalogság pár év után váltott, de a honvédhuszároknál megmaradtak a buzérvörös ruhadarabok.²⁵

A dragonyosok **kabátja**²⁶ (*Waffenrock*) világoskék színű volt, állógalléros, elől hat gomb zárta. Az egyes ezredeket a galléron és az ujjak végén elhelyezett hajtókák, valamint a gombok színe alapján lehetett megkülönböztetni. Háton, a derékrészen a hajtóka színével szegélyezett hasíték egy-egy zsebet rejtett. A kabát bal vállát sárga-fekete zsinór díszítette, amely eredetileg a vállszíjas tölténytáska szíját tartotta a helyén.

A közös hadsereg huszárjainak menetöltözetben sárga-fekete zsinóros **atilla**²⁷ (*Atilla*) volt előírva, ezredtől függően sötét-, vagy világoskék színben arany, vagy ezüst gombokkal. Zsinór díszítette a szegélyeket, a zsebeket, a háton a szabásvonalat, elől a gombok

8. ábra A cs. és kir. 13. (Savoyai Jenő herceg) őrmestere (Richard Knötel: Uniformenkunde Neue Folge I. Nr. 48)

²⁴ ÖLTÖZETI 1911. 38.p.

²⁵ SÁGVÁRI 2010. 73.p.

²⁶ HÖNEL 1999. 34-53.p.

²⁷ ORTNER 2002. 288-289.p.

vonalaiban öt pár zsinórdísz volt felvarrva. Az ujjak végeire és a hátszinórzat alsó részére vitézkötést varrtak. A bal vállra ugyancsak zsinór került.

A honvédhuszároknak ekkor már nem volt atillájuk, ők a menetöltözétkben egyszerű, buzérvörössel hajtókázott, rejtett gombolású sötétkék zubbonyt viseltek, amelynek csak a bal vállán volt meggyipiros zsinór.²⁸

9. ábra Ulánus egyéves önkéntes hadapródjelölt őrmester ulánkában (Magángyűjtemény)

Az ulánusok úgynevezett **ulánkát**²⁹ (*Uhlanka*) hordtak, világoskék színben, egységesen buzérvörös posztóval hajtókázva. Az állógalléros ruhadarabot elöl 10 aranyszínű gombbal lehetett begombolni, a Landwehr ulánusainak gombjai ezüst színűek voltak, rajtuk az ezred számával. Az ulánka elő részét négy, buzérvörös szegélyű zseb díszítette, hátul hasonló hasítéka volt, mint a waffenrocknak, és ugyanúgy el volt látva bal oldali vállzsinórral is.

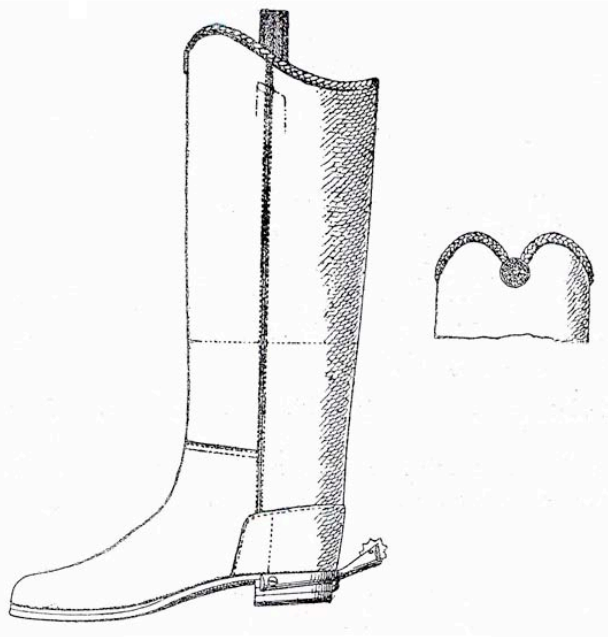
²⁸ BARCZY 1990. 78.p.

²⁹ ORTNER 2002. 316-318.p.

Mindegyik lovas csapatnem felsőkabátjának létezett téli, szőrmével bélelt változata. A dragonyosokét **bekecsnek** (Pelzrock), a huszárokét **mentének** (Pelzatilla), az ulánusokét **szőrmés ulánkának** (Pelzuhlanka) nevezték. A bélés fekete szőrös báránybőrből készült, a mentéken szőrme került a szegélyekre is, míg a dragonyosoknál és az ulánusoknál csak a kabátok gallérján volt szőrmebevonat. A honvédhuszárok meggyvörös zsinórzatú mentével voltak ellátva. Mindegyik kabátot hosszú kötőzsinórral látták el a nyakrésznél, így nem csak felöltve, hanem hagyományos módon „panyókára vetve” - a bal vállon lógatva - is lehetett viselni őket.³⁰ A lovasság mindezek mellett sötétbarna színű köpennyel is el volt látva, ezt azonban csak esős időben viselték.³¹

Dragonyos, huszár és ulánus egyaránt buzérvörös **lovaglónadrágot**³² (Reithose) viselt, csak a közös huszárok nadrágját díszítette sárga-fekete, a honvédekét pedig meggyvörös zsinórzat, a magyarnadrághoz hasonló formában. A lovaglónadrágok a lábszáron szűkre voltak szabva, a csizma torkolata felett viszont kissé kibővültek.

A lovasság természetesen **csizmával**³³ volt ellátva, a dragonyosok és az ulánusok egyenes szárú csizmával (Stiefel), míg a huszárok magyar-, vagy huszárcsizmával (Tschismen). A két típusú lábbeli csak a szár végződésében tért el, mivel a huszárcsizma torkolata ívelt volt, bőrfonat és rózsza díszítette. A szárat merevítették, a fejrész formája és a talp kivitele megegyezett a bakancsával, csupán a talpszegeket hagyták el. A csizmákat feketítve viselték. **Sarkantyúból** (Sporn) többféle típus létezett, csapatnem és felerősítési mód szerint.

10. ábra Legénységi huszárcsizma, és a torkolatot díszítő bőrfonat a rózsával. (Öltözeti és Fölszerelési Szabályzat a M. Kir. Honvédség számára I. rész. Budapest, 1911)

A tüzérség a közös hadsereg, a m. kir. Honvédség és a k.k. Landwehr tüzéralakulataiból tevődött össze. A tüzérek ruházata alapvetően gyalogsági

³⁰ HÖNEL 1999. 45-47.p.

³¹ ÖLTÖZETI 1911. 49.p.

³² HÖNEL 1999. 52-53.p.

³³ ÖLTÖZETI 1911. 68-69.p., HÖNEL 1999. 55-56.p.

11. ábra Egyéves önkéntes tüzérek csoportképe (fortepan.hu)

jellegű volt, de lovassági cikkeket is hordtak. A tüzéregyenruha egységesen skarlátvörös színnel volt hajtókázva, a gombokat viszont tüzérembléma (keresztbe fektetett ágyúcső és

röppentyű, alatta ágyúgolyóhalom) díszítette. A tábori sapka, a zubbony és a köpeny megegyezett a gyalogságéval.

Fejfedő tekintetében csak a lovastüzér osztályok legénysége képezett kivételt, mert ők menetöltözethez csukaszürke huzattal bevont csákót viseltek lószőrforróval, egyébként pedig lovassági jellegű, szemernyő nélküli tábori sapkát. A tüzérek térdnadrágot kaptak bakancssal, a lovasítottakat pedig bőr lábszárvédővel is ellátták. Utóbbiak karabélyszorítós lovassági derékszíjat, míg a többiek gyalogsági derékszíjat hordtak megfelelő csattal.

A műszaki csapatok a közös gyalogság egyenruháját hordták, csupán a hajtókák különböztették meg őket. Az árkászok cseresznyepiros hajtókát viseltek. Az utászok zubbonyát acélzöld hajtóka díszítette, akárcsak a vasúti és a távíróezredét, akiknél vasúti, illetve távírójelvény is került a gallérra.³⁴

Tiszti ruházat

A történelem során a tisztek ruházata elsősorban minőségében és díszítettségében különbözött a legénységétől. Az I. világháború előestéjére e különbségek egy része eltűnt. A tisztek ebben az időszakban saját költségükre ruházkodtak és bár az előírások az ő egyenruhájukat is meglehetősen pontosan szabályozták, a minőség és az apróbb részletek tekintetében viszonylagos szabadságot élveztek. A méretre készített ruházat és lábbeli mellett, az előírttól eltérő formájú sapkák, extra magas gallérok megszokottnak számítottak.

³⁴

ORTNER 2014. 158.p.

A szabályzat szerint a tiszti és a legénységi egyenruhák közti legszembetűnőbb különbségeket az alábbiakban lehet összefoglalni:

- A nem lovasított alakulatok tisztjeink zubbonyán nem volt vállszalag, a derékszíjuk csatját az uralkodói névjel díszítette. A legénység nadrágjától függetlenül a tisztek térdnadrágot viseltek fűzős cipővel és bőr lábszárvédővel.
- A lovasság tisztjeinek egyenruháján a díszek aranyzsinórból készültek fekete, a honvédeknel meggypiros beszövással. Elsősorban a közös huszárezredek tisztjei számára jelentett könnyebbséget, hogy részükre engedélyezték a zubbony viselését a drága aranyzsinóros atilla helyett.
- A tiszti rendfokozati jelzések csillagjai hímzett kivitelűek voltak, fémszálból és flitterekből készültek.

A Monarchia haderejének tisztjei hagyományosan szolgálati jelvényt is viseltek: a lovasságnál és a tüzérségnél egy díszített, vállszijas fém tölténytáskát, a honvéd gyalogezredeknel arany-sárga zsinórövet, a többi csapatnemnél pedig ún. tábori övet, amely egy feketével beszótt sárga selyemszalag volt, rojtokkal a végein. Mivel igen hamar bebizonyosodott, hogy mindegyik szolgálati jelvény egyértelmű célponttá teszi a tiszteket, a harctéri viselésüket 1914 augusztusában megszüntették.

12. ábra Honvéd gyalogezred főhadnagya menetöltözetben, legénységi derékszíjjal (fortepan.hu)

Felhasznált irodalom:

BARAKONYI 1942. - vitéz Barakonyi Ágoston (szerk.): A szolgálatvezető részletes és a tiszthelyettes általános kötelmei. Veszprém, 1942.

BARCZY 1990. Barczy Zoltán - Somogyi Győző: Királyért és hazáért : a m. kir. honvédség szervezete, egyenruhái és fegyverzete 1868-1918. Budapest, 1990.

BARCZY 1991. - Barczy Zoltán: Évszázadok egyenruhái. Budapest, 1991.

HINTERSTOSSIER 1998. - Hermann Hinterstoisser: Die Adjustierung des K. (u.) K. Heeres 1868-1914 Band 1: Die Infanterie. Wien, 1998.

HÖNEL 1999. - Alexander Hönel: Die Adjustierung des K. (u.) K. Heeres 1868-1914 Band 1: Die Kavallerie. Wien, 1999.

IVANOV 2004. - Alexai Ivanov - Philip Jowett: The Russo-Japanese War 1904-1905. Oxford, 2004.

ORTNER 2002. - Dr. M. Christian Ortner - Stefan Rest - Thomas Ilming: Des Kaisers Rock im 1. Weltkrieg. Wien, 2002.

ORTNER 2014. - Dr. M. Christian Ortner - Prof. DI Hermann Hinterstoisser: Die k.u.k. Armee im Ersten Weltkrieg Uniformierung und Ausrüstung - von 1914 bis 1918. Wien, 2013.

ÖLTÖZETI 1911. - Öltözeti és Fölszerelési Szabályzat a M. Kir. Honvédség számára I. rész. Budapest, 1911.

SÁGVÁRI 2010. - Ságvári György: A Magyar Királyi Honvédség és a honvédegyenruha 1868-1918. Wien, 2010.

SZOJKA 2014. - Részletek Dr. Szojka Kornél emlékirataiból - 1. rész nagyhaboru.blog.hu Letöltés: 2014.06.23

TÖMÖRKÉNY 1901 - Tömörkény István válogatott novellái. Magyar Elektronikus Könyvtár (online kiadás). Letöltés: 2014.07.21

UNIFORMEN 2010. - Uniformen und Abzeichen der Österr.-Ungar. Wehrmacht. Wolfenbüttel, 2010. (Reprint)

